
POLGÁRI JOG

Küzdelem az aranyzáradékért.

Irta: *Dr. Varannai István.*

A háború utáni idők egyik legnagyobb jogi és gazdasági problémája, a pénzzolgáltatás értékállandságának ügyleti biztosítása. A gazdasági élet lassanként felismerte azt, hogy a költemek értékállandsága, a forgalom folytonosságának és rendjének olyan előfeltétele, amely ellen ideig-óráig lehet vétkezni, de amelynek elvi megtagadása a kapitalista termelés pusztulásához vezet. A tételes jog világában is mind tudatosabbá válik az értékállandsági kikötés feltétlen hatályosulásának szüksége. De azzal, hogy ezen a területen minden kétséget kizáró jogszabály nem világít és mert a jog itt különös érzékenységgel rezonál a forgalmi élet változó hangulataira: megoldásai következetlenek, ellentmondóak, bizonytalanok.

Az értékállandság szerződési biztosításának leginkább bevált instrumentuma a szolgáltatásnak a szinarannyal való összefüggésbe hozatala, általában az úgynevezett aranyzáradék. Ennek sokrendű megjelenési formája lényegében három típusban domborodik ki:

A legegyszerűbb és egyben legritkább az a forma, amelyben a felek meghatározott súlyú finom arany szolgáltatásában állapodnak meg. Ez esetben probléma nincs. Az arany természetben szolgáltatandó.

Egy másik megoldás az, hogy a felek meghatározott pénzüsszeg fizetésében állapodnak meg és kikötik, hogy a teljesítés a kikötött fizetési eszköz aranyérmeiben történjen. (Aranyérmezáradék = Goldmünzklausel).

Vagy a hitelező elfogadja az érvényben levő fizetési eszközöt, de nem annak változó névértékében, hanem az arany-mindenkori árfolyamához viszonyított ázsióval. (Aranyértékzáradék = Goldwertklausel).

Az 1923. február hó 16-ika előtt keletkezett aranykikötések

sorsát, a magyar jog minden kétséget kizáróan szabályozza.⁴⁾ A 950/1923. M. E. sz. rendelet a kibocsátása előtt keletkezett oly pénztartozásokra vonatkozik, amelyeket a valóságban aranyban, vagy külföldi aranyértékben kellene teljesíteni. A rendelet lényege az, hogy az adós a tartozást teljes aranyértékben tartozik megfizetni, de a bíróság bizonyos feltételek mellett a tartozás összegét leszállíthatja. Az 1928: XII. t.-c. 34. §. 3. pontja az aranyban teljesítendő fizetésekről szóló jogszabályokat hatályukban fenntartja. Ugyanezen törvény 35. §-a a 950/1923. M. E. sz. rendelet hatályát kiterjesztette „az aranyforintban, aranykoronában, vagy arany megjelöléssel más értékben, úgyszintén általában aranyban meghatározott oly pénztartozásokra is, amelyeket nem kell a valóságban aranyban, vagy aranyértékben teljesíteni”.

Az 1923. február 10-ike után létesült megállapodásokra ezek a jogszabályok természetesen nem alkalmazhatók. Itt már feltétlenül érvényesülnek az általános magánjognak a Treu und Glauben szellemében kialakult normái, amelyek szerint a felek ügyleti szándékaként jelentkező értékállandósági kikötés — akár aranyérme, akár aranyérmezáradék formájában létesült — feltétlenül hatályos. Ebben a vonatkozásban a 950/1923. M. E. sz. rendelet még per analogiam sem hívható fel, mert annak hatálya a szabályozása alá vont jogviszonyok keletkezését illetően, nemcsak formailag, de elvileg is szigorúan elhatárolt. Az 1923. előtti időkre vonatkozólag helyt foghat az a legislatív meggondolás, hogy a koronaromlás ténye és tudatossá válása előtti idők szerződéseiben jelentkező aranyzáradék kikötések, esetleges és véletlen formulák, amelyek elavult, óvatoskodó sémákként jutottak a megállapodásba anélkül, hogy a felek hangsúlyozott ügyleti szándékát kifejeznék. Ezzel szemben az inflációs időkben és utóbb keletkezett ügyletek aranyzáradékaik már nem sallangok, hanem keserű tapasztalatok eredményeként jelentkező, a felek ügyleti szándékának legintegránsabb részét képező megállapodások.

Hogy a törvényhozás érzi ezt, annak világos — egyébként negatív irányban jelentkező — bizonyítéka a 410/1932. M. E. sz. rendelet, amely szerint „az oly pénztartozásokat, amelyeket

⁴⁾ L. dr. Schwarcz Tibor cikkét a „Kereskedelmi Jog” 1933. évi 8. számában.

valóságos aranyban, vagy aranyértékben kell fizetni, az adós a rendelet hatályának tartama alatt a pengőérték törvényes fizetési eszközeivel teljesítheti". A második § értelmében „a hitelző a fizetés elhalasztását, csupán a rendelet hatályának tartamára kívánhatja” — amiből következik, hogy a jogalkotás a válságos idők által parancsolt rendkívüli és ideiglenes intézkedés tárgyilag és időbelileg zárt körén túl, tiszteletben tartja az ügyletkötő feleknek az értékállandóság biztosítására irányuló kikötéseit.

Bár az aranyklauzula kérdése az érdeklődés középpontjában áll, tudomásom szerint a kir. Kúria a legutóbbi időkből nem hozott döntést idevonatkozó jogvitákban. Így a külföldi bíróságok állásfoglalása különös figyelemre tarthat számot.

A legfelsőbb angol bíróság, a House of Lords, a múlt év végén az alsóbíróságok ítéletét megváltoztatva, a szerződésileg kikötött aranyzáradék feltétlen érvényességét mondotta ki. Az ítélet annál meglepőbb és jelentőségesebb, mert angol bíróság hozta, amely minden vonatkozásban érvényesülő konzervativizmusában, az utolsó szalmaszálra ragaszkodott „a font egyenlő font” elvéhez.

Az osztrák legfelsőbb bíróság több ítéletében állapította meg, hogy a jöerkölcsökbe nem ütköző aranyzáradék feltétlenül hatályos. Ha a devizarendelkezések értelmében aranyérmék csak névértékük alapján képezhetik forgalom tárgyát, úgy evvel a szabállyal még nincsen kimondva a papírschillinggel való egyenlő értékük. Ideirányuló megállapodás esetén, a hitelzőnek azt az aranyértéket kell visszakapnia, amelyet ő adott.

A német Reichsgericht, amely az idegen valuták valorizációját nagyon óvatosan kezelte, 1933. második felében már feltűnést keltő következetességgel foglalt állást az értékállandósági kikötések feltétlen érvényessége mellett. Az 1933. június hó 25-én hozott I. 54/33. sz. ítélet,²⁾ bár nem aranyzáradékos ügyletről szól, idevonatkozó összefüggésében nagyon érdekes. Fonaláru szállítási szerződésből eredő jogvitáról volt szó, amelynek feltételei szerint a vételár — aranyzáradék nélkül — fontokban fizetendő. A bíróság könnyen talált volna alapot eszerint arra, hogy a valorizálást mellőzze és a hitelezőre há-

²⁾ L. dr. Vági József cikkét a Polgári Jog 1934. évi 1. számában.

ritsa a font értékcsökkenéséből eredő hátrányt. Mégis abból indul ki, hogy a szerződési szándék nem az angol fontban történő fizetésre, hanem a felek teljes értékű szolgáltatására irányult; a felek a fontot mint aranybiztonságú pénznemet választották. A Reichsgericht lényegében ezzel az indokolással ítelt meg az eladónak a font értékcsökkenéséhez arányuló „kiegyenlítési igényt”. Ha a szerződésben aranyzáradék lett volna, elvileg akkor is értékkiegyenlítés foglalna helyet. De ilyenkor a gyakorlat szellemében a bíró nem mérlegelte volna a szembenálló felek konkrét érdekeit, mert a kiegyenlítés mértéke az aranyérték meghatározásával már előre adva volt.

A Reichsgericht 1933. október hó 6-iki ítélete német szövőgyár és annak belföldi vevője közötti jogvitát dönt el. A szövőgyár 1931-ben angol font valutában adta el az árút, azzal a kikötéssel, hogy a fizetés a vételár mindenkori aranyértékében történjen. A döntés világosan az aranyzáradék érvényességének alapján áll, mellőzve alperesnek azt az elutasításra irányuló indokát, hogy felperes a font értékcsökkenéséből kárt nem szenvedett, mert a nyers gyapju fontára a kérdéses időben nem emelkedett. A Reichsgericht szerint ilyen kifogásnak helye nincsen: a marasztalás indoka a feltétlenül hatályos aranyzáradék.

A Reichsgericht 1933. december 11-én hozott ítélete kölcsönszerződés aranyzáradékát bírálja el. Felperes 1923-ban alperesnek nagy összegű hitelt nyújtott, amelynek fedezetét aranykötvények kibocsájtásával teremtette elő. Ugy a kötvények, mint az adós által aláírt kötelezvények 900 kg. színaranyról vannak kiállítva olyképen, hogy „1 gr. színarany = 2.79 aranyárka = 66.4 USA dollárcéntfel”. A Reichsgericht e meghatározásban, nagyon helyesen aranyzáradékot látott és így a kölcsönnek teljes aranyértékben való visszafizetésére kötelezett.

Az aranyzáradék érvényesülése körüli viták egyrészt az a körülmény okozza, hogy az infláció utáni idők aranyérmezáradéka leggyakrabban USA aranydollárra vonatkozott. A magyar kötvények és záloglevelek például törvényszerűen ismétlődő azonosságban a következő aranyzáradékkal jelentkeznek: Az adós kötelezettséget vállal a jelen kötvény bemutatójának meghatározott időpontban fizetni „az Amerikai Egyesült Álla-

inok aranyérmeiben, a kötvény kibocsajtásának napján érvényben lévő súly és finomság standardnak megfelelően”

▼ Az utóbbi idők mind szertelenebbül bontakozó adósvédő közvéleménye, az Egyesült Államok forradalmi valutapolitikájának eredményeit kívánja a mi magánjogi kötelezettségeink elbírálásánál hasznosítani. Az 1933. július hó 5-én hozott kongresszusi határozat kizárólag az állam, vagy az állami fenhatóság alatt álló intézmények egymásközötti, vagy USA állampolgárokkal mint magánosokkal szemben fennálló kötelezettségeiről rendelkezett és nem a külföldi adósok és hitelezőknek amerikai hitelezőkkel és adósokkal szemben fennálló kötelezettségeiről: mégis kézenfekvő, hogy a sokak által idézett, de kevesek által ismert kongresszusi határozat is egyik elindítója volt az értékállandósági kötések ellen friss erővel megindult hadjáratnak.

Kétségtelennek látszik, hogy az USA törvény hatálya a maga szuverenitása területén túl csak azon jogviszonyok körében érvényesül, amelyekre vonatkozólag az amerikai jog alkalmazandó. Az is természetes, hogy pusztán az a körülmény, hogy a fizetési eszköz dollárban határozottat meg, nem vonja maga után az amerikai jog alkalmazását. Viszont ahol az amerikai jog uralma alá eső dollárügyletről van szó, ott az adós joggal hivatkozhat a kongresszusi határozatra. Ha a szerződő felek a nemzetközi jog szabályai szerint, vagy pedig megegyezésük értelmében az USA jognak vétették alá magukat, úgy azt annak mindenkori változásában tartoznak elismerni.

Nem így az idegen jog, tehát a magyar jog által is szabályozott területen. Ha az USA törvényhozás legsajátabb gazdasági megfontolásából — és amint ma már mind világosabbá válik, nagyon kalandos és kétséges közgazdasági kísérletként — feladta a dollár aranyértékét: ebből semmiesetre sem következik az, hogy az aranydollárban kifejezett követelések és tartozások az egész világon *ipso facto* papirdollár kötelemké alakulnak át. A nemzetközi magánjog alapvető tétele az, hogy a magánjogi szerződések egyes kikötéseinek hatálytalanítását kimondó állami intézkedés, nem érinti az olyan szerződéseket, amelyek más állam szuverenitása alatt álló jogterület joga alá tartoznak. Az aranyzáradékot átmenetileg felfüggesztő amerikai törvény tehát kulfői erejénél fogva semmiesetre sem hat ki

a magyar magánjog területére: *nem helyezheti hatályon kívül azt az arany klauzulát, amely a magyar magánjog szuverén elbírálása alá tartozó szerződésben a magyar jog szerint érvényesen kötöttet ki.*

A svájci aranydollár kötvények szövege és jogi természete: úgyszólván teljesen azonos a magyar kibocsájtású dollárkötvényekkel: aranydollárra szólnak és ugyancsak egy bizonyos napon érvényben volt finomságu aranydollárt írnak elő. A svájci szövetségi tanács a maga kötelezettségei tekintetében nem vont le az USA kongresszusi határozatból semmi konzekvenciát. 1933. szeptember 13-án közzétett rendeletében az 1924/1946. évi 5 és 1/2 %-os aranydollár kölcsönnek aranyalapon való fizetését rendelte el.

Ilyen körülmények között természetesen megütközéssel fogadtuk a közelmúltban a 7600/1933. M. E. sz. rendeletet, amely a kötvények és záloglevelek aranyzáradékának átmeneti felfüggesztését rendeli el. Ez a rendelet a 6900/1931. M. E. sz. rendelet (transzfermoratórium) világába tartozik és kimondja, hogy „a transzfermoratórium 1. §-a alá eső államadóssági kötvények és záloglevelek, valamint akár az állam, akár mások által kibocsátott kötvények alapján, továbbá a magyar állam által kibocsájtott kincstári váltók és jegyek után járó kamatok alapján esedékes összegeket, az adós a dollárnak a Magyar Nemzeti Bank által a letételt közvetlenül megelőző köznapon közzétett árfolyama szerint átszámítva; pengőben köteles letenni akkor is, ha a kötelezettségről szóló értékpapirban a követelés aranydollárban, vagy a dollár meghatározott időpontbeli pénzlábra utalással van meghatározva.”

Ugyanez a rendelkezés érvényes a kötvények és záloglevelek kibocsátásnak alapjául szolgáló kölcsönökre leteendő összegek tekintetében is.

Bár az aranyklauzula érvényességéért folyó küzdelem egyik legnagyobb vereségét jelenti a 7600/1933. M. E. sz. rendelet, mégis reá kell mutatnom arra, hogy ez a nagyon éles beavatkozás sem tagadja meg elvileg az aranyzáradék érvényességét és egyrészt tartózkodik attól, hogy az aranyklauzula kikötések jogi sorsába elvileg beleavatkozzon, másrészt nyitva hagyja az utat az ön maga revíziója felé.

Nevezetesen a devizakorlátozó rendelkezések lényegükből.

folyóan ideiglenes jellegűek és elvileg sem hatolnak a jog azon mélyebben fekvő rétegeibe, amelyeknek szabályozása az általános kötelmi jognak van fenntartva. A 6900/1931. M. E. sz. rendelet kifejezetten megmondja, hogy transzfermoratorialis intézkedések nem érintik a hitelezőnek, a rendelet hatályának megszűnte után tovább is érvényesülő jogait. Így a 7600/1933. M. E. sz. rendelet szerinti letétel nem teljesítés jellegű és az adós lényegében nem mentesül a megállapodás szerinti értékállandósági kikötés következményeitől.

A 7600/1933. M. E. sz. rendelet különben is csak ú. n. kötvényesített tartozásokra vonatkozik — ami egyébként nem szolgál mentségül, mert így a gazdasági életnek épen legérzékenyebb pontján történt beavatkozásként jelentkezik. Ezen a helyen nem kívánok részletesen foglalkozni azzal, hogy a kötvény és záloglevelek sorsának e nagyon szerencsétlen szabályozása, milyen értékpusztítást vont maga után. Csupán utalok arra, hogy egyenesen a közhítt. veszélyezteti az illetén rendezés, amely különbséget tesz a hitelezők között, épen azok rovására, kiket a törvény általános rendelkezésein túlmenő jogszabályok fokozott védettségbe állítottak; azon a területen, ahol az adós nem magánszemély, hanem minden erkölcsi ábrütummal felruházott közület, vagy jogi személy és ahol a kötelem biztosítéka a jogrend minden erődítményével körülbástyázott vagyoni fundamentum.

Tisztában vagyok azzal, hogy a jogszabály rendszerint nem irányítója a gazdasági áramlatoknak, hanem azok medréhez igazodik, a maga eszközeivel kiszélesítve és kimélyítve azt. Az is nagyon valószínű, hogy az aranyzáradék érvényesülését elszegő kormányintézkedések nem a nemzetközi magánjog téves értelmezésén és nem az aranyértékzáradék, vagy aranyérmezáradék közötti finom jogi megkülönböztetésen alapulnak, hanem szervesen illeszkednek gazdasági jogalkotásunk elvi szemléletébe: a következetes és kiméletlen adósvédő törekvések rendszerébe.

Az adósok favorizálása — bár nem a kifejezett szándék határozottságával és átütő erejével, de következetesen érvényesülő sugallomként — a múltban is befolyásolta jogalkotásunk irányait. De az utóbbi évek joga ezt a sugallatot *öncéllá emelte*. Pedig az ilyen, a gazdasági rend nyugalmaiba való éles beavat-

kozás, rendszerint messzeható célkitűzését, az adósok védelmét sem képes szolgálni. A gazdasági életben nem egyszer találkozunk ezzel az eredménnyel: a jogszabály által szándékolt hatás, a gazdasági élet rugalmasságán visszafordul és épen azok érdekeit sújtja, akiknek védelmére készült.

Az aranyzáradék nagyjelentőségű jogi instrumentum, különösen a jelzálogjog, a haszonbérleti és járadékszerződések, életbiztosításoknál, általában a hosszú lejáratú ügyletek világában. Kétségtelen, hogy a magyar gazdasági élet nem prosperálhat hosszú lejáratú hitelek nélkül. A rövid lejáratú hitelek azonban sohasem lesznek átalakíthatók hosszú lejáratuakká, új hosszulejáratú kölcsönök kibocsájtása pedig lehetetlenné válik, ha a forgalomban levő, a törvény és a jog minden védelmi eszközzel körülbástyázott hitelek biztonságát megzavarják. A hosszulejáratú hitelek, de általában a hosszabb időt átfogó kétoldalú szerződések, tökéletes biztonságot követelnek és mikor a mind szélesebben bontakozó adósvédő politika egyébként is elkedvetlenítette és bizalmatlanná tette a tőkét, nehéz elképzelni, hogy a jogi szabályozottság rendje és az értékállandóság elleni kikötés elleni támadások, végleg el ne rekesszék az amúgy is fogyatékos hitelforrásokat.

A forgalmi élet területén nincsenek elkülönült hitelezői és adósi pozíciók; a jogviszonyok kusza egymásba kapcsolásában az adós, akit a jogszabály ma felment terhes kötelezettsége alól, holnap már megsíratja ezt a danai ajándékot, mert akkor már hitelezőként keresi igazát. Minden jogszabály, amely az értékállandósági kikötések meglazításával áttöri a jogrend legszilárdabb biztosítékát, a kétoldalú szerződések kötelező erejét: egy végnélküli hullámot indít meg, amelynek csak első fodrát látja a törvényhozó a szabályozása alá vont jogviszonyban, de következményeit, romboló hatását áttekinteni nem tudja.